

Évi szabadságon a hely szelleme

A Kosztolányi Dezső Színház *Liliom* című előadásáról

Igen, ez a Kosztolányi Dezső Színház nagyterme, kétség nem fér hozzá, hiszen csak itt vannak ilyen szivacsos-puha, élénkvrös kárpittal bevont ülések, és csak itt nem kell folyton az előttem ülő fejmozgását kicseleznem, ha látni szeretném az előadás minden részletét. És igen, jól látom: azok ott, a színpadon, a főbb szerepekben a Kosztolányi Dezső Színház színészei: hát Mészáros Gábort, Béres Mártát, Mezei Kingát, Mikes Imre Eleket csak fölismerem! De mi ez, amit nézek? Molnár Ferenc *Liliomja* egy ízig-vérig realista alkotó, Kovács Frigyes tálalásában? Igen, ez az.

Kilenc éve, mióta Urbán András vezeti a Kosztolányi Dezső Színházat, először történik meg, hogy ebben a kísérletező műhelyben egy érzelmes-érzelgős színdarab kerül föl a deszkákra, mégpedig bárminemű kortársi újraértelmezés, aktualizálás nélkül. Minimum tudathasadásos állapot ez mind a máshoz szokott néző, mind a máshoz szokott színész számára.

Persze tekinthetjük egyfajta kísérletnek is a *Liliomot*, amely éppen azáltal illik bele a rendre rendhagyó előadások sorába, hogy hozzájuk képest rendhagyó, de a hely szelleme – akárhogy is igyekszünk kényszeredetten magyarázkodni – nem képes befogadni ezt a produkciót. Képtelenség a Kosztolányi utóbbi egy évtizedének kontextusában értelmezni, hogy mi akar ez lenni.

Ha pedig képtelenség, akkor ne is erőlködjünk: kezeljük úgy az előadást, mintha nem ott láttuk volna, ahol, és mintha ezeket a színészeket sem olyan kifejező eszköztárral szoktuk volna dolgozni látni, amilyennel.

A világhírű darab végtelenül precízen megszerkesztett, pontos instrukciókban bővelkedő szövege két lehetőséget kínál a mindenkori rendezőnek: vagy hüen leköveti a Molnár Ferenc-i „szövegkönyvet” (esetleg beiktatva a Babarczy-féle csavart, aminek taglalására később még kitérek), vagy sutba vágja az egészet. Kovács Frigyes természetesen az első meg-

oldást választotta. Ha nem így tett volna, most nem a Kosztolányi Dezső Színház furcsa kiruccanásáról, hanem Kovács Frigyes meglepő metamorfózisáról értekeznék.

A színmű – tehát maga az előadás is – visszaröpít bennünket a századelőre, mármint a 20. század elejére, ahol élénk tárul a csibész hintáslegény és az egyszerű cseléd lány megható, szentimentális története – korhű jelmezekkel és beszédmodorral. Liliom és Juli szerelmi kapcsolata számos kérdést vet fel az emberi gyarlósággal, a kiszolgáltatottsággal, az együttérzéssel, a végzettel és mindenekelőtt a hűséggel kapcsolatban, melyek – örökérvényűségüknél fogva – ma is elevenen hatnak.

Azt hiszem, nem túlzás azt állítani, hogy a rendezőt kizárólag a figurák érzelmvilágának a minél precízebb felfejtése érdekelte. Azok az érzelmi reakciók, amelyek a fentebb sorolt kérdések kapcsán előcsalhatók belőlük. Mindent ennek rendelt alá, pontosabban: minden egyebet a színészekre, illetve a világkarriert befutott, hatvanhárom éve halott íróra bízott: kezdve a színpadi mozgástól egészen a karakterek és a jelenetek megkomponálásáig. Szerencséjére Molnár Ferenc jó dramaturg volt, a darab színészei pedig szakmájuk mesterei.

A címszereplő Mészáros Gábor alakításában a külvilág felé önfejű, dacos, pimasz, sőt olykor kegyetlen természetét mutatja, de magánjeleneteiben levetkezi ezeket az álarcokat, és megmutatkozik valódi infantilis lényre, amely tele van bizonytalansággal, önmarcangolással. Béres Márta Julija szintén egy összetett figura, akit viszont Liliom iránti feltétlen szeretete determinál: ő a szikár, belső tartással rendelkező nő, aki sztoikus nyugalommal tűri a sorscsapásokat, ám nála is ez csak felszín, hiszen Liliom iránt mindig lágy érzelmeit mutatja ki, még ha a férfinál durva elutasításra is talál.

A mellékszereplők közül Mezei Kingát kell kiemelni, aki egészen briliánsan alakítja a fiatal párt befogadó, folyton zsörtölődő, durva arcú, de nemes lelkű Hollundernét, a fényképészt, aki azon nyomban ájtatosra és kissé együgyűre vált, amint feltűnik a kuncsaft, akinek minden kívánsága számára parancs. A színészek odaadó játékának köszönhetően válik tehát ez a régimódi történet ma is élvezhetővé.

Meg persze annak köszönhetően, hogy a rendező visszanyúlt egy 1989-es Liliom-rendezéshez, amely azóta kanonizálódott a magyar színháztársadalomban. Babarczy László negyed évszázaddal ezelőtt alkalmazta először azt a jelenetcsere-t, amely azóta szép karriert futott be. Egy apró, ámde zseniális változtatással a darab eredeti, melodramatikus vonása egy csapásra semmivé válik, és egy kegyetlen, tragikus végkifejlet lép a helyébe. Molnárnál ugyanis a balul sikerült rablás után Liliom öngyilkos lesz, otthon,

Juli karjaiban hal meg, majd a túlvilágra kerül, ahol kiszabják rá a méltó büntetést: tizenhat évi tisztítóűz formájában. Utána egy napra visszatérhet a földre, hogy megmutassa, valóban megjavult-e, és akkor eldől a kérdés: mennyi vagy pokol lesz örök lakhelye. Babarczy fölcserélt két jelenetet: miután Liliom leszúrja magát, nem hal azonnal meg, hanem lázálom következik, amely során a mennybéli jelenetet és az egy napos visszatérést vízi-onálja, majd magához térve otthon, Juli karjában meghal.

És bár Kovács Frigyes a lehető leghagyományosabban vezényelte le ezt a külvárosi legendaként is aposztrofált történetet, a Babarczy-módszerrel sikerült elérnie, hogy egy, a ma emberére is hatni tudó produkció szülessen. A szivacsos-puha, élénkvrös kárpittal bevont nézőtéri ülésekről pedig próbáljunk megfelelkezni.

Holttest a hálószobában

A szabadkai Népszínház Magyar Társulatának *8 nő* című előadásáról

Azt hiszem, ezúttal sokkal inkább hátrány, semmint előny, hogy nem láttam François Ozon 2002-ben készült filmjét, a *8 nőt*, és így próbálok véleményt alkotni a szabadkai Népszínház Magyar Társulatának azonos című előadásáról. Robert Thomas *Nyolc nő* című bűnügyi komédiája Ozon vászonra vitt rendezésével teljeseedett ki, ezzel nyerte el végső formáját. 2002 óta nem lehet Thomas színdarabjához hozzányúlni úgy, hogy az Ozon-mozit ignoráljuk. A legnagyobb francia filmszillagokat felvonultató film túlon túl erős referencia ahhoz, hogy megkerülhető legyen. Legalábbis erről győzött meg minden kritika, amit a filmről, illetve a film után készült színházi előadásokról olvastam, és az a néhány mozitruailer is, amit sikerült kutyafuttában megnézniem.

Mérget vennék rá, hogy Olivera Đorđević is látta a francia rendező filmjét, mielőtt hozzákezdett volna a darab színreviteléhez, és a színészek is sokat merítették Catherine Deneuve, Fanny Ardant, Emmanuelle Béart meg a többiek karakterformálásából. Mégis, valahol valami elsikkadt. Azt hiszem, tudom is, hogy mi. De ha már krimi ennek a kritikának a tárgya, a kritikus se árulja el rögtön az elején, amit tud (vagy tudni vél).

A történet helyszíne egy módos polgári család háza. Benne nyolc nővel és egy meggyilkolt férfival. A nyolc nő ennek a férfinak a felesége,

a húga, a két lánya, a sógornője, az anyósa, valamint a két személyzeti alkalmazottja. Karácsony van, a hó teljesen elzárta a külvilágtól a vidéki kúriát, az épületet elhagyni lehetetlen, az egyetlen, rendelkezésre álló gépkocsi lerobbant, a telefon zsinórját pedig elvágták. Feltehetően a gyilkos tette, aki végig ott ólálkodik a házban. Semmi kétség: a gyilkos a nyolc nő egyike!

Ahogy megindul az amatőr nyomozás, egymás vallatása, egyre-másra derülnek ki titkok, fény derül számos hazugságra, és az is nyilvánvalóvá válik, hogy tulajdonképpen mindegyik hölgynek volt indítéka a gyilkosságra. A szövevényes történetet egy duplacsavar zárja, és ahogy az egy Agatha Christie nyomvonalán haladó krimitől el is várható, végül semmi sem marad megválaszolatlanul, minden szál elvarratik, a krimifaló elégedetten csettinthat.

Az előadás egyetlen színen, a nagyszobában játszódik, melyet két oldalról vesz közre a nézőtér. A díszlet és a jelmez a századelő francia nagypolgári miliójét idézi. A jellemek pedig úgyszólván közhelyesnek mondhatók: az érett nő, a vamp, a vénkisasszony, a részeges öreglány, a kikapós menyecske, a mindenki dadusa, a szertelen lázadó és a megesett lány. A rendező biztos kézzel kezeli a figurákat a színen, helyén vannak a belépések és az eltávozások, az interakciók pontosak, nincsenek fölösleges körök, mindenki a helyén van.

A karakterformálás a közhelyes jellemekhez idomul, vagyis felszínesebb, de ha pusztán egy krimikomédiaként tekintünk az előadásra, akkor ezzel sincsen semmi baj: egy ponyvaregény, egy operett vagy egy hollywoodi vígjáték „fogyasztása” közben sem várjuk el, hogy az emberi lélek mélységei táruljanak fel előttünk, nem akarunk megrendülni, mentális katarzist átélni, pusztán jól akarjuk érezni magunkat és kész. Nahát, ha ezt várjuk a szabadkai *8 nőtől* is, akkor nem kell csalódnunk: szórakoztató, időnként még fergetegesnek is mondható előadás ez, amelyet hét színésznő és egy férfiszínész rutinos összjátéka tesz még élvezetesebbé.

Igen, a nyolc nő egyikét, a fiatalabb lány alakját férfi, Baráth Attila formálja meg, aki darabos, izgága mozdulataival, nőietlenségével ad némi bizarrságot az előadásnak. Akkor is jól választott Baráth Attila szerepeltetésével a rendező, ha tudjuk, részben nyilván kényszer szülte döntés volt ez, hiszen a társulatnak mindösszesen hét színművésznője van. A fiatal színész nem „lógott ki a sorból”, játékában a maskulin és feminin vonások keveredése a saját nőiességét még nem felfedező tinédzser karakteréből adódott.

És végül jöjjön a „gyilkos” leleplezése, vagyis annak feltárása, ami a Dordević-féle előadásban elsikkadt. Olvasom a *8 nő* című filmről szóló

kritikákban, hogy „döbbenetes dráma” játszódik le a vásznon, hogy a film „zavarba ejtő és megkapó” jelenetekben bővelkedik, „szokatlanul intim feltárulkozások” tarkítják, „a sok kis rezdülés” ad mélységet neki... Csak a fejem kapkodom ezt olvasva! Amikor színházba megyek, mindig van nálam papír és ceruza, éppen azért, hogy az előadás során látott, zavarba ejtő és megkapó jelenetekről, az intim feltárulkozásokról, a sok kis rezdülésről feljegyezzem a gondolataimat. Most azonban elő se vettem a jegyzetfüzetet, és nem pusztán azért, mert az előadás előtt az újonnan kinevezett társulatvezető elkérte a tollamat és elfelejtette visszaadni, hanem azért, mert nem gondoltam semmi feljegyzésre méltót.

A szabadkai előadás mindvégig csupán az emberi viszonyok felszínét karcolja, az érzelmek szövevényes volta pusztán a kinyilatkoztatás szintjén válik láthatóvá, a férfi-női viszonyról pedig éppenséggel semmit se tudunk meg.

A Népszínház *8 nő* című előadása szórakoztató. Másfél óra kikapcsolódást nyújt. De semmi többet. Ilyen is kell, hát most ilyet kaptunk.